

Kritisch denken (in het primair onderwijs)

Het zijn maar twee woorden, maar wel twee woorden waarachter werelden schuilgaan. Leraren die zelfdenkende leerlingen van belang vinden, zullen hun leerlingen duidelijk willen maken dat (zelf) denken op school vanzelfsprekend is. Het gevolg is dan wel dat dit voortdurend uit het eigen gedrag moet blijken. Dit betekent bijvoorbeeld niet zelf beginnen met uitleggen, veel open vragen stellen, ogenschijnlijk heel gewone zaken problematiseren, niet vragen naar antwoorden, maar naar de manier waarop leerlingen bij dat antwoord kwamen en/of naar de argumenten die tot de keuze van een antwoord leidden. Het betekent ook dat leraren hun leerlingen denktijd geven en niet voortdurend doen alsof zij direct een reactie verwachten. Kahneman (2011) onderscheidt twee manieren van denken: de snelle impulsieve en de langzame, meer bedachtzame en analytische. Beide manieren zijn nuttig, maar tijdens een leerproces zullen leerlingen toch meestal die tweede, langzame manier moeten gebruiken. Het is daarom van belang dat leerlingen dat onderscheid leren maken en weten wanneer een snelle reactie passend is en wanneer eerst denken nuttiger is. Om dit te kunnen moeten leerlingen ook (gaan) beschikken over voldoende executieve vaardigheden (Sitskoorn, 2016).

Het woord 'kritisch' geeft aan dat denken richting. Het gaat niet alleen om meedenken en begrijpen of kunnen toepassen, maar ook om de zaken die je als leerling tegenkomt te kunnen wegen en dus vergelijken met iets. Dat begint met kritisch waarnemen: kijken, voelen, luisteren, ruiken, proeven, lezen. Dan gaat het om vragen als: 'Is dit wat het lijkt?', 'Is dit echt of niet?', 'Klopt dit wel?' 'Waarom kan ik zien, voelen of horen of dit hetzelfde of anders is?'. Pas via dit waarnemen kan er gedacht worden. Hierbij zullen vooral vormen van hogere-ordedenken voorkomen, zoals evalueren en analyseren (Bloom, 1956; Anderson, Krathwohl, Airasian, Cruikshank, Mayer, Pintrich, Raths & Wittrock, 2000). Kritisch denken betekent niet alles op het eerst gezicht/gehoor als zoete koek slikken of direct verwerpen, maar zelf een afweging maken van de waarde van wat je waarneemt. Vertelt iemand feiten of een mening? Geven die feiten meerdere invalshoeken weer of zijn ze eenzijdig gekozen? Is wat ik nu moet gaan maken voor mij zinvol in deze vorm, of niet? Wat wordt er hier eigenlijk gevraagd? Hoe kan ik deze opdracht zo aanpassen, dat die past bij mijn leerdoel? Is dit verschijnsel incidenteel of structureel? Wat zou het effect zijn als ik dit anders doe?

Kritisch denken is (naast de noodzakelijke voorkennis) een van de voornaamste condities voor elk leerproces dat leerlingen geacht worden door te maken. Zonder dit kritische denken gedragen leerlingen zich afhankelijk en passief, en zullen zij veel minder rendement halen uit de tijd die ze aan leertaken of toepassingstaken besteden.

Leerlingen kunnen door ervaring en hun reflectie daarop, beter worden in kritisch denken. Dit kan echter alleen als het lesgedrag van hun leraar dit mogelijk maakt en stimuleert. Veel jonge kinderen zijn voordat ze naar school komen al kritische waarnemers. Peuters zijn meestal experts in het spel memory. Niet alleen door hun geheugen voor de positie van de kaartjes, maar ook door kritisch te kijken en kleine

verschillen op te merken. Ook beginnen jonge kinderen al onderscheid te maken tussen 'echt gebeurd' en 'niet echt'. Door voort te bouwen op deze kritische houding en aan te sluiten bij de onverzadigbare nieuwsgierigheid van jonge kinderen ("Waarom...?") blijft deze basis voor kritisch denken behouden.

Vervolgens gaat het erom in elke les als uitgangspunt te nemen: 'mijn leerlingen kunnen zelf denken'. Het *kritisch* denken kan dan gestimuleerd en bewust gemaakt worden door betekenisvolle en functionele situaties te creëren, waarin die kritische houding functioneel is. Kritisch denken leren de leerlingen niet als houding aan, als het oefenen geïsoleerd plaatsvindt en het probleem al voorgebakken is, want dat gaat het immers weer alleen om 'het goede antwoord'.

Het schoolvak Nederlands is enerzijds gericht op het vergroten en versterken van de vaardigheid in het gebruiken van taal en anderzijds op het leren en nadenken over taal. Om de vaardigheid te vergroten is het noodzakelijk uit te gaan van betekenisvolle en functionele taalgebruikssituaties. Leren over taal noemen we ook wel taalbeschouwing. Dit blijkt een belangrijke succesfactor voor het kunnen vergroten van de taalvaardigheid, mits er een koppeling is tussen beide (Coppen, 2016). Geïsoleerde lesjes hebben weinig effect.

Kritisch denken is een onlosmakelijk deel van het onderdeel taalbeschouwing. Zonder kritisch denken is er geen echte taalbeschouwing, en wordt het slechts toepassen van trucjes. Als er inderdaad een directe koppeling is tussen taalbeschouwing en taalgebruikssituaties, zal kritisch denken ook een rol gaan spelen bij het taalgebruik.

Doorkijkjes naar lesmomenten waarin kritisch denken bij aspecten van het schoolvak Nederlandse taal aan de orde is.

Leerjaren 1 en 2

A. Voorlezen

Voorlezen, als een dagelijks terugkerend moment om samen te genieten van een verhaal en de illustraties daarbij of van informatie over het thema dat in die weken aan de orde is, kunnen we zien als een taalgebruikssituatie. Voor de leerlingen staat de vaardigheid luisteren centraal. Door vooraf, tussendoor en/of na afloop over die tekst te laten praten komt ook de gespreksvaardigheid aan bod waardoor ook het kritisch denken al wordt gestimuleerd.

Wanneer voorlezen de vorm van interactief voorlezen krijgt, hebben de leerlingen een nog actievere rol en krijgt het kritisch luisteren (en dus ook het kritisch denken) nog meer betekenis.

Vragen als "Tegen wie zegt zij dat nu?" "Wat zou hij nu gaan doen?" "Hoe zou jij dat oplossen als je daar was?" "Waarom zegt hij 'daarom zijn we gaan lopen'?" "Hij blijft alleen achter. Wie is die 'hij'?" helpen leerlingen hun eigen beelden te verwoorden en kritisch na te denken over wat ze hebben gehoord.

Trefwoorden kritisch denken:

interpreteren; analyseren; evalueren; concluderen; uitleggen;

Trefwoorden Nederlandse taal:

interactief voorlezen; luisteren; verwoorden; mentale beelden vormen/oproepen

Toelichting kritisch denken:

Bij (interactief) voorlezen ligt het accent op het al luisterend en zich in de tekst inlevend, mee te denken met wat daarin aan de orde komt. De vragen van de leraar en het uitwisselen van gedachten en beelden stimuleren het kritisch denken over die tekst en over de eigen conclusies daarbij.

B. Samen een tekstloos prentenboek 'lezen'

Twee leerlingen bekijken samen *De gele ballon* van Charlotte Dematons. Ze praten over wat ze zien en benoemen de steeds terugkerende figuren. De opdracht was om die figuren (zoals de ballon zelf, de blauwe auto en de fakir met zijn tapijt) allebei op te zoeken, maar niet aan te wijzen. Als ze allebei die figuren ontdekt hadden, moesten ze om beurten beschrijven waar ze er een gevonden hadden. Ze mogen nog steeds niet wijzen. Daardoor benoemen of beschrijven ze juist ook de figuren en landschapselementen daar omheen. De ander luistert mee en doet dat kritisch: "Wat bedoelt zij nu, waar kijkt zij nu?", "Hebben we allebei wel hetzelfde ontdekt?" Ook de woorden die ze gebruiken om wat ze zien te beschrijven of benoemen vragen om kritisch luisteren en adequaat reageren. "Oerwoud? Maar dit is toch een bos?" "Dat is geen huis, maar een gezonken schip. Die punt is niet het dak, maar de boeg van het schip."

Trefwoorden kritisch denken:

interpreteren; uitleggen; evalueren

Trefwoorden Nederlandse taal:

zoekplaat; kijken; vergelijken; beschrijven; luisteren; woordenschat; overleggen;

Toelichting kritisch denken:

In een prentenboek zonder tekst draait het om de interpretatie van de beelden. Door samen te werken zijn de leerlingen genoodzaakt om hun interpretatie uit te leggen aan de ander en samen te evalueren of die klopt.

C. Klanken herkennen in de school

Twee leerlingen gaan gewapend met een telefoontoestel (zonder SIM-kaart, maar met een SD-kaart) op zoek naar ten minste tien dingen in de school waarvan de naam begint met de klank [p]. Als ze het er samen over eens zijn dat wat ze zien inderdaad begint met [p], dan maken ze daarvan een foto. Onderweg benoemen ze allerlei voorwerpen en 'proeven' de beginklank. Ze luisteren naar elkaar en corrigeren de ander als ze denken dat die het niet goed gehoord heeft. Bij de 'bieb' van school ontstaat er wat discussie: [b] en [p] hoor je allebei, maar welke hoor je nu vooraan? Hoe weet je dat nu zeker?

Trefwoorden kritisch denken:

analyseren; concluderen; argumenteren

Trefwoorden Nederlandse taal:

klanken; klankpositie; fonologische vaardigheden; spelling; overleggen; foto's maken als bewijs

Trefwoorden zelfregulering:

verbanden herkennen; structuur herkennen en (her)ordenen; oriëntatie en planning; zelfmonitoring

Toelichting kritisch denken:

Behalve kritisch luisteren of de gezochte klank inderdaad vooraan te horen is, helpt het ook om de omgeving waar ze zoeken op verschillende manieren te bekijken: niet alleen de namen, maar ook de kleuren, de vormen of de functies kunnen gezochte woorden opleveren. Soms moeten ze elkaar kunnen overtuigen met relevante argumenten.

Toelichting zelfregulering:

In deze opdracht is het doel helder: de leerlingen weten waarom het gaat. Ze hebben samen echter de regie over de uitvoering. Ze moeten het verband tussen beeld en klank herkennen, de structuur (klankpositie) herkennen en gebruiken, en de bekende omgeving met heel andere ogen bekijken en bovendien beluisteren. Daarnaast is er een beperkte ruimte en beperkte tijd om ten minste die tien

plekken met een [p] te vinden. Dat vraagt keuzes, onderlinge afstemming en doelgerichtheid.

Leerjaren 3 en 4

A. Vertellen

Vertellen wat je hebt meegemaakt lijkt eenvoudig. Maar hoe houd je rekening met je luisteraars? Wat moet je doen om te zorgen dat zij jouw verhaal kunnen volgen, zonder erbij te zijn geweest?

Om dat te oefenen gebruiken de leerlingen een poppenkast. Twee leerlingen hebben ieder een pop. De een vertelt via die pop wat hij/zij heeft meegemaakt. De ander stelt tussendoor vragen als iets niet duidelijk is en doet dit ook met een pop. De anderen zijn het publiek en letten goed op of zij de verteller kunnen volgen en of de vragensteller op de goede momenten de juiste vragen stelt.

Na afloop is er een nabespreking, waarin het niet gaat om een oordeel, maar om samen ideeën te verzamelen waaraan je kunt denken als je een volgende keer zelf moet vertellen. 'Samen worden we steeds beter' is het motto in die groep...

Trefwoorden kritisch denken:

interpreteren; evalueren; uitleggen

Trefwoorden Nederlandse taal:

vertellen van ervaringen; luisteren; vragen stellen; poppenkast; afstemmen op publiek

Toelichting kritisch denken:

Het kritisch denken gebeurt op drie plekken: de verteller moet al vertellend bedenken hoe duidelijk het verhaal voor het publiek is. De tegenspeler moet op het juiste moment de goede vragen stellen en het publiek moet op beiden letten om later zinvolle feedback te kunnen geven.

B. Lezen om te weten

In het kader van het thema waaraan de groep werkt zijn er ook (extra) informatieve boeken via de bibliotheek verzameld. Leerlingen die een subthema hebben gekozen kunnen die gebruiken om informatie te verzamelen. Hoe vind je in zo'n stapel boeken de dingen die je zoekt? Om daarachter te komen mogen eerst enkele tweetallen het uitproberen. Ze moeten goed overleggen en dan hun ideeën uitproberen en vergelijken wat elke aanpak oplevert.

Later die middag vertellen en demonstreren zij kort hoe dat ging aan de rest van de groep. Samen bespreken ze de verschillende aanpakken. Zij concluderen dat je vooraf goed moet weten wat je zoekt als iets specifiek wilt vinden. Anderen wisten dat vooraf helemaal nog niet en gebruikten de boeken juist om op ideeën te komen, omdat ze niet wisten waarover ze nog niets wisten. Waaraan zie je dan dat een boek de moeite van het lezen en bekijken waard is?

Zo kwamen enkele criteria aan het licht, zoals:

- a. Bij welk onderwerp hoort mijn vraag en waar vind ik dat onderwerp?
- b. Let op de titel: vertelt die feiten of probeert die te verleiden?
- c. Staan er vooral plaatjes of vooral tekst in?
- d. Staat er in de tekst vooral informatie of is het een verhaaltje?
- e. Is er een indeling in hoofdstukken of is er een lijst met onderwerpen achterin?

Trefwoorden kritisch denken:

interpreteren; evalueren; analyseren;

Trefwoorden Nederlandse taal:

selectief lezen/kijken; hoofd- en bijzaken; onderscheid (durven) maken; nieuwsgierigheid; criteria ontwikkelen/hanteren; informatie verzamelen

Trefwoorden zelfregulering:

relaties herkennen; analyseren; oriënteren; structureren; evalueren

Toelichting kritisch denken:

Het kritisch denken schuilt ditmaal in het interpreteren van de uiterlijke kenmerken van een boek, de analyse van de inhoud in relatie tot de eigen vraag of behoefte en ten slotte het nagaan of die indruk (interpretatie) klopt met de werkelijkheid. Door dit regelmatig te doen, groeit de gevoeligheid voor misleidende teksten en beelden

Toelichting zelfregulering:

Kenmerkend voor deze situatie is dat wel het te bereiken resultaat bekend is, maar niet de weg daarheen. Doordat zij hun subthema zelf hebben gekozen en er bij die boeken ook genoeg te kiezen is, zijn zij gemotiveerd om zich in te zetten, hun voorkennis te gebruiken en te leren van de aanpak die zij hebben gekozen. Er is zo ruimte binnen kaders.

C. Wat is een goede zin?

Nadat de leerlingen met elkaar hebben gesproken over wat zij in het weekend al hebben gezien van de lente, mogen ze daarover ook wat opschrijven. "Doe dat in een paar goede zinnen", zei Marga, de leraar van de groep. Toen bedacht zij zich en zei: "Stop eens even! Wat is eigenlijk een goede zin? Ik zei dat dat nou wel, maar wat betekent dat als je gaat schrijven?" Eerst bespraken de leerlingen dat even met hun schoudermaatje. Daarna inventariseerde Marga de verschillende ideeën. En steeds mochten de leerlingen zo'n idee even uitproberen: "Als je dit doet, wordt het dan een 'goede zin' en waardoor dan?" Al pratend en proberend konden ze wel onderscheid maken tussen goede en minder goede zinnen. Goede zinnen bleken niet per se lang of met moeilijke woorden erin. De conclusie was ten slotte: goede zinnen vertellen hoe iets is of wat er gebeurt. Dat hielp, want nu kon je steeds die vraag stellen: hoe is dit of wat gebeurt hier?

Trefwoorden kritisch denken:

interpreteren; analyseren; evalueren; concluderen; argumenteren

Trefwoorden Nederlandse taal:

problematiseren; overleggen; uitproberen; vergelijken

Toelichting kritisch denken:

De leraar gebruikt hier weer de techniek van problematiseren: iets wat vanzelfsprekend lijkt ter discussie stellen. Dit moet leerlingen aan het denken zetten, maar ook aan het praten, vergelijken en uitproberen. De woorden 'goede' en 'zin' blijken hier centraal, maar wat betekent de combinatie daartussen? De mogelijkheid om actief te zijn en gebruik te maken van de eigen taalmogelijkheden maakt deze situatie zowel haalbaar als uitdagend voor een gedifferentieerde groep leerlingen.

Leerjaren 5 en 6

A. Meninge n vergelijken

Tijdens het thema 'dat hoort bij mij' komt aan de orde wat het lievelingseten van de leerlingen is. Nadat iedereen 's morgens het eigen gerecht heeft genoemd mogen drie leerlingen die nogal verschillende voorkeuren hebben 's middags uitleggen wat er zo bijzonder is aan hun favoriete gerecht. Ze mogen die presentatie samen met een maatje voorbereiden en het dan (alleen) aan de groep vertellen. De bedoeling is dat ze het zo vertellen dat andere leerlingen nieuwsgierig worden of van mening veranderen.

Tijdens de presentaties moeten de anderen kritisch luisteren of er steekhoudende argumenten worden genoemd, of aannemelijk wordt gemaakt wat zo'n gerecht zo bijzonder maakt en dat vergelijken met hun eigen argumenten voor de 's morgens door henzelf genoemde favoriet.

Na afloop bespreken ze die bevindingen eerst in een tafelgroepje. Daarna vertelt elke groepje wat zij hebben opgemerkt. De leraar stimuleert de helderheid en de onderbouwing van wat elke groep inbrengt, door vragen te stellen of vragen uit te lokken.

Trefwoorden kritisch denken:

interpreteren; analyseren; samenwerken; onderbouwen / argumenteren; uitleggen; evalueren;

Trefwoorden Nederlandse taal:

aanprijzen/overtuigen; verwoorden; verschillen benoemen; overleggen; voorbereiden; presenteren; duidelijk zijn;

Trefwoorden zelfregulering:

analyseren; structuur aanbrengen; oriënteren; plannen; evalueren

Toelichting kritisch denken:

Hier gaat het erom de essenties te herkennen en met name de kenmerken die een gerecht bijzonder maakt. Bovendien moeten deze leerlingen het brengen dat zij hun

groepsleden daarmee 'verleiden'. Dat vraagt naast een analyse van het gerecht en een analyse van de verwachtingen of eetgewoonten van de medeleerlingen, ook een goede onderbouwing. Het is niet genoeg om te melden dat ze het zelf lekker vinden.

Toelichting zelfregulering:

De leerlingen hebben een duidelijk doel voor ogen, maar moet de manier om dat te bereiken zelf kiezen. Naast hun affectieve betrokkenheid bij het gerecht is ook hun kennis van de ingrediënten en de bereidingswijze van belang. Bovendien moeten ze bij het verwoorden en vormgeven goed in de gaten houden of zij nog wel denken vanuit hun publiek. Het gaat om het inzichtelijk maken van overeenkomsten en verschillen en dat met een simpele structuur. Dat vraagt een gedegen oriëntatie en planning.

B. Perspectiefwisseling

Koppels van twee leerlingen krijgen de keus uit twee opdrachten:

- a. Ontwerp een speurtocht voor de kleuters in en om de school
- b. Ontwerp een audiotour als kennismakingsroute door de school voor ouders die komen kennismaken.

Het gaat erom dat ze zich verplaatsen in de gebruiker: wat moet die weten om de weg te vinden en welke woorden en welke foto's zijn dan nodig om dat duidelijk te maken. Het kritisch denken schuilt in twee aspecten: het zich inleven in (de taal en verwachtingen van) de gebruikers en het samen eens worden over wat de simpelste manier is om de weg te wijzen en tegelijk aandacht te vestigen op alles wat belangrijk is.

Je inleven in een ander vraagt dus de executieve vaardigheid *vermogen tot Theory of mind*. Dit heeft tot gevolg dat de beide leerlingen kritisch moeten zijn op de manier waarop zij de gebruikers inschatten en als ze dat verschillend doen, argumenten geven en wege.

Trefwoorden kritisch denken:

analyseren; interpreteren; concluderen; argumenteren

Trefwoorden Nederlandse taal:

routebeschrijving; publiekgericht; hoofd- en bijzaken onderscheiden; duidelijk zijn; overleggen; samenwerken; beeld selecteren; uitvoeren

Toelichting kritisch denken:

De kern is hier de analyse van wat de gebruiker nodig heeft en verwacht samen met de analyse van de vertrouwde omgeving op school. Dat vraagt om met andere ogen naar bekende plekken te kijken en die te interpreteren door de bril van de bezoekende ouders of de spelende kleuters.

C. Goede zinnen?

In het kader van het thema 'reclame' hebben de leerlingen besloten om een folder over hun eigen school te maken. Om hen daarop wat voor te bereiden geeft hun

leraar de opdracht: "Schrijf in een zin op wat jij het meest bijzondere van onze school vindt." Daarna moet ieder met een maatje die twee zinnen vergelijken en bespreken of het klopt wat daar staat.

Daarna stelt de leraar de vraag: "Zijn het goede zinnen?" De eerste neiging is om direct "Ja!" te roepen en dat doen de meeste leerlingen ook. Maar een leerling vraagt dan: "Wat bedoelt u?" De leraar gaat op haar kruk zitten en zegt: "Tja, wat bedoelde ik eigenlijk? Wat is dat 'een goede zin'? Bespreek dat eens even samen!" Om het denken nog wat te stimuleren typt zij drie zinnen op het bord:

Op onze school zijn alle leerlingen elke dag vrolijk.

Alle leerlingen zijn op onze school elke dag vrolijk.

Elke dag zijn alle leerlingen op onze school vrolijk.

"Wat is de beste zin van deze drie?" Zo ontstaat een gesprek over het effect van de volgorde van woorden en hoe je met die verschillen kunt laten horen wat je belangrijk vindt. De leraar wil net vragen "Klopt het ook wat er in die zin staat?", als een leerling de hand opsteekt en zegt: "Maar dat is toch niet zo! Ik ben helemaal niet elke dag vrolijk op school, dus dan zijn het niet alle leerlingen..."

"Bespreek dat maar eens even met je maatje!" Zo komt er een andere dimensie bij. De woorden kunnen wel in een correcte volgorde staan, is wat die zin zegt ook waar? Hoe is dat in reclamezinnen? Dat is aanleiding om de dagen daarna advertenties en STER-spotjes te bekijken en te bespreken wat er eigenlijk gezegd wordt.

Trefwoorden kritisch denken:

interpreteren; analyseren; evalueren; argumenteren; uitleggen; concluderen

Trefwoorden Nederlandse taal:

zinsbouw; betekenisverschillen; accenten; onderzoeken; vergelijken

Toelichting kritisch denken:

Bij het beoordelen van zinnen spelen analyse en interpretatie een grote rol. Dat geldt alleen al voor de vorm van de zin en met name de woordvolgorde en het daaruit voortkomende accent. Het aspect 'waar of niet waar' voegt daar een dimensie aan toe. Deze combinatie maakt het beargumenteren van wat een 'goede zin' is, vrij complex.

Leerjaren 7 en 8

A. De rollen van een zin

In een vorige les taalbeschouwing is ontdekt dat er in een zin drie rollen kunnen voorkomen: de deelnemers (in een hoofdrol of een bijrol), de handeling (of kenmerk) van de hoofdrolspeler en de omstandigheden waarin dat plaatsvindt. Vandaag gaan de leerlingen in tweetallen op onderzoek naar die handeling in zinnen. Ze mogen kiezen of ze zelf zinnen bedenken, of dat ze die opzoeken in boeken of een combinatie daarvan. De vragen daarbij zijn: 'Welke woorden beschrijven die

'handeling'?' en 'Zou je die 'handeling' nog kunnen indelen in verschillende soorten? Als dat zo is, op grond waarvan dan?'

Een deel van de groep beperkt zich tot de eerste vraag. In die tweetallen gaat het over de vraag of dit woord nu wel of niet bij die handeling hoort, of bij de omstandigheden.

De rest van de groep ziet het als een uitdaging om die zinsdelen te gaan sorteren. Daar ligt meer het accent op de vraag hoeveel verschillen er zijn.

Na ca. 20 minuten legt de leraar de gesprekken stil en vraagt de tweetallen om samen een conclusie uit wat ze tot dan toe ontdekt hebben op een papiertje te schrijven. Die blaadjes worden opgehangen en ieder krijgt tot de volgende dag de tijd om te lezen wat andere groepjes gevonden hebben.

De volgende dag begint de les met een zin, die elk tweetal op een blaadje krijgt uitgereikt. Die zin luidt: *Mijn boterham is bedekt met een dikke laag hagelslag*. Elk koppel moet onderzoeken wat de handeling of het kenmerk in deze zin is. Gelukkig blijken de leerlingen verschillende oplossingen te noemen, zodat er al direct nader onderzoek gedaan moet worden: zou wat zij zeggen ook goed kunnen zijn? Enzovoort...

Trefwoorden kritisch denken:

analyseren; argumenteren; concluderen; uitleggen; interpreteren

Trefwoorden Nederlandse taal:

taalbeschouwing; (functie van) zinsdelen; onderzoeken; vergelijken; uitproberen

Toelichting kritisch denken:

De structuur van een zin kan op meer manieren geïnterpreteerd worden. Daarmee kan ook de betekenis variëren. Dit vraagt samenwerking en overleg, waardoor alle vaardigheden van kritisch denken van belang blijken. Dit soort activiteiten stimuleren een houding die niet is gericht op 'het goede antwoord', maar op een goede analyse en de juiste argumenten.

B. Tijd

De leerlingen hebben al eerder ontdekt, dat de tijd in zinnen een rol speelt. Ze hebben het onderscheid tussen tegenwoordige en verleden tijd bij persoonsvormen al benoemd. Vandaag zoomt de leraar op een andere manier in op dat aspect tijd. Op het bord staat de zin: *Morgen ga ik schaatsen*. De leerlingen krijgen de vraag: welke tijd herken je in deze zin? Nadat ze daarover eerst zelf even hebben nagedacht, mogen ze hun idee met hun buur bespreken. Daarna inventariseert de leraar de variaties. Daaruit blijkt dat ze het woord *morgen* en de persoonsvorm *ga* allebei noemen als een aanwijzing voor de tijd van die zin. De leraar vat het samen: het woord *morgen* zegt dat het nog moet gebeuren en het woord *ga* zegt dat het nu gebeurt. Hoe kan dat? Probeer eens of je andere zinnen kunt maken waarin twee (andere!) woorden iets zeggen over de tijd van de zin. Dit onderzoek leidt tot een uitwisseling van voorbeelden en mogelijke verklaringen. Later in die week worden er

voorlopige conclusies getrokken: er is blijkbaar (soms) een verschil tussen de tijd van de handeling (die blijkt uit de persoonsvorm) en de tijd waarnaar de woorden over de omstandigheden verwijzen.

Trefwoorden kritisch denken:

interpreteren; analyseren; evalueren; concluderen; argumenteren; uitleggen

Trefwoorden Nederlandse taal:

taalbeschouwing; betekenis van zinsdelen; uitproberen; onderzoeken; uitwisselen

Toelichting kritisch denken:

Bij dit onderwerp komt de voorkennis van de leerlingen onder druk te staan: wat eerst overzichtelijk leek, blijkt complex. Tegelijk sluit deze nieuwe kijk op tijd aan bij bekend taalgebruik en dat is opnieuw een reden om even in verwarring te raken. Daardoor staat de vaardigheid 'interpreteren' heel centraal, maar moet die interpretatie gebaseerd worden op meerdere delen van de zin. Door dat samen te laten doen, moeten de leerlingen dit helder verwoorden, waardoor het kritische denken gestimuleerd wordt en naar een vanzelfsprekende houding kan groeien.

C. Feit of mening?

Elke week mogen ca. vijf leerlingen nieuwsberichten inbrengen. Dat kan uit de krant, maar ook van journaals, blogs, vlogs of andere *social media*. Wie aan de beurt is moet de keuze wel even afstemmen met de andere vier, zodat er geen dubbelingen komen.

De presentatie begint met een korte uitleg waarom zij dit bericht hebben gekozen. Vooraf moeten ze ook een kijk-, luister- of leesvraag bij het bericht geven. Vandaag gaan toevallig (?) bijna alle berichten over verkiezingen of politieke partijen. Uit de toelichtingen blijkt dat deze leerlingen vooral getripped zijn door standpunten en plannen van politici of door de reacties daarop. Vanwege het gemeenschappelijke thema stelt de leraar voor eerst alle berichten te presenteren en pas daarna daarop te reageren. Dat is aanleiding tot een extra vraag: wat zijn verschillen en overeenkomsten tussen deze berichten?

In de nabespreking komt heel vaak het woordje 'vind(t)' voor: hij vindt, ik vind... Als de leraar dit signaleert, herkennen de leerlingen dat wel. Sommigen zeggen dat dit logisch is: dat vinden we toch!

De leraar brengt daarop de vraag in: vind je dat omdat je dat graag wilt, of omdat het waar is, omdat het feiten zijn? Dat bespreken ze in tafelgroepjes en blijkt lastig te zijn. Kan je iets vinden dat niet waar is? Ze komen er niet zo gauw uit en daarom stelt de leraar voor om de berichten nog eens een voor een langs te gaan, maar dan met die bril op: gaat het hier over iemands mening of visie, of gaat het over feiten?

Trefwoorden kritisch denken:

interpreteren; argumenteren; analyseren; evalueren; concluderen;

Trefwoorden Nederlandse taal:

nieuwsberichten; lezen/kijken/luisteren; samenwerken; gesprek voeren; uitwisselen

Trefwoorden zelfregulering:

oriënteren, analyseren; overeenkomsten en verschillen herkennen; evalueren

Toelichting kritisch denken:

Het kritisch denken vindt op verschillende momenten plaats. Eerst natuurlijk bij degenen die een fragment kiezen. Het aanbod is groot en ze moeten dat ook nog op elkaar afstemmen. Bovendien moeten ze op grond van de inhoud een kijkvraag stellen die de andere kritisch moet laten kijken.

Het publiek moet eveneens kritisch zijn tijdens de presentaties, zeker nu alle bijdragen over hetzelfde thema gaan. Zij moeten er 'iets van vinden', maar dat wel baseren op een goede onderbouwing.

Het onderscheid tussen feit en mening is bij nieuwsberichten essentieel, maar vraagt veel op het gebied van analyse en interpretatie.

Toelichting zelfregulering:

Dit aspect geldt met name voor degene die een nieuwsbericht presenteren. Het is wel een wekelijks terugkerend onderdeel, maar juist daardoor zijn de verwachtingen steeds hoger gespannen. Je moet een weloverwogen keuze hebben gemaakt, het juist fragment daaruit gekozen en een zinvolle vraag daarover geformuleerd. Ook de afstemming met de andere presentatoren vraagt soms wat extra inspanning als er meer hetzelfde fragment willen gebruiken. Deze voorbereiding, die vanwege de actualiteit in vrij korte tijd moet worden uitgevoerd, vraagt zeker zelfregulerende vaardigheden. De leraar bemoeit zich hier niet anders mee dan door 's morgens te vragen: is het gelukt?